

NAUCZANIE ETYKI ZAWODOWEJ W POLICJI

Fot. 1. Rozpoczęcie SZP-6/24. Zdj. A Łasocha.

podkom. Dariusz Rajski

Zakład Doradztwa Dydaktycznego i Psychologii CSP

Specyfika służby w Policji nakazuje, ażeby policjanci i policjantki kierowali się najwyższymi standardami moralnymi. Z tego powodu etyka zawodowa jest elementem szkolenia zawodowego i to na wszystkich szczeblach: podstawowym, podoficerskim, aspiranckim oraz oficerskim. Jak wygląda nauczanie etyki w ramach pierwszego z nich, czyli na szkoleniu zawodowym podstawowym? Aby znaleźć odpowiedź na to pytanie, należy zajrzeć do podstawy programowej, ale po kolei...

NAJWAŻNIEJSZA JEST ETYKA?

Gdyby pokusić się o wskazanie najważniejszego zagadnienia, które jest przedmiotem zajęć dydaktycznych w systemie policyjnego szkolnictwa, byłoby to nie lada wyzwanie. Na pewno jako istotne należy określić zajęcia z zakresu udzielania pierwszej pomocy, wyszkolenia strzeleckiego, prawa karnego, pełnienia służby patrolowej, kształtowania sprawności fizycznej, legitymowania osób... Bez wątpienia wszystkie one są równie istotne, co daje podstawę sądzić, iż nie można jednego zagadnienia określić mianem najważniejszego. Dopiero ich synergia daje efekt w osobie przygotowanego do służby policjanta, wszechstronnie wykształconego w policyjnym rzemiośle i posiadającego wachlarz niezbędnych kompetencji. Na długiej liście policyjnych „przedmiotów” jest jednak jeden, który w sposób szczególny łączy wszystkie pozostałe. Nie jest od nich w żadnej mierze ważniejszy, natomiast może być traktowany jako ich wspólny mianownik. Mam tu na myśli etykę zawodową policjanta.

Etyka towarzyszy mundurowym w każdej decyzji służbowej. Jest nie tylko zbiorem najważniejszych intencji, z którymi powinno się rozpoczynać służbę: ofiarności, rzetelności, uczciwości, odwagi i odpowiedzialności. Jest też drogowskazem pokazującym, która ścieżka jest właściwa, a która niegodziwa. Odnosząc się do zasad subsydiarności i komplementarności etyki wobec prawa, można powiedzieć, że jest także uzupełnieniem przepisów, pozwala prawo stosować w sposób mądry, bezstronny, dostrzec niezwykłą godność w każdym człowieku. W tej godności, która jest niezwykła, niestopniowalna i przyrodzona, upatrywać należy źródła dla wszelkich innych praw. Zajęcia z etyki zawodowej podczas szkolenia zawodowego i doskonalenia centralnego mają w sobie elementy refleksji, przestrogi i zaleceń jednocześnie. Trudno znaleźć inną dyscyplinę, która w tak holistyczny sposób traktuje o zagadnieniach dla służby w Policji kluczowych: respektowaniu prawa do życia, zakazie stosowania i to-

lerowania tortur, bezstronności, potępienia korupcji, obowiązku poprawnego zachowania, życzliwości, dyskrecji, rzetelności, wrażliwości i taktu. W policyjnych zasadach etycznych znajdują się odniesienia do dbałości zarówno o sprawność fizyczną, jak i o wizerunek całej formacji. W jednej części zasad etyki zawodowej jest mowa o zachowaniu w stosunku do ofiar przestępstwa lub podczas przekazywania rodzinie wiadomości dotyczącej osoby najbliższej, a kilka paragrafów dalej – o obowiązku dbałości przełożonego o atmosferę w pracy. Wydawać by się mogło, że są to pomieszane wątki, ale podczas czytania tego zbioru wrażenia przypadkowości się nie odnosi.

ETYKA NA SZKOLENIU ZAWODOWYM PODSTAWOWYM

Etyka zawodowa w programie szkolenia zawodowego podstawowego umiejscowiona została w jednostce modułowej JM01 – *Ustalenie okoliczności zdarzeń i zabezpieczenie ich miejsca, historia Policji, prawa człowieka, przeciwdziałanie korupcji oraz współpraca z mediami*, w jednostce szkolnej JS09 – *Historia Policji, prawa i wolności człowieka, etyka zawodowa policjanta, zasada równego traktowania i zakaz dyskryminacji, zasady komunikacji z osobami z niepełnosprawnościami oraz problematyka korupcyjna*. Na realizację całej jednostki szkolnej JS09 przewidzianych zostało 17 godzin lekcyjnych¹.

W analizie treści poświęconych etyce zawodowej w Policji należy zwrócić uwagę na jeden bardzo ważny aspekt – w rozdziale dotyczącym założeń organizacyjno-programowych szkolenia został nałożony na nauczycieli policyjnych pewien istotny obowiązek, a mianowicie iż powinnością każdego nauczyciela policyjnego jest odwoływanie się w trakcie prowadzonych zajęć do zasad etyki zawodowej (jeżeli z toku zajęć potrzeba takiego nawiązania wystąpi). Obowiązek ten nie jest ograniczony wyłącznie do zagadnień etycznych, a został rozszerzony także na zagadnienia związane z prawami człowieka, zasadą równego traktowania, przeciwdziałanie dyskryminacji i korupcji, a także kontakt z osobami o szczególnych potrzebach (w tym z osobami z niepełnosprawnościami) w kontekście kształtowania właściwych zachowań i postaw moralnych². Oznacza to, że w ocenie ilościowej zajęć poświęconych etyce *sensu stricto* należy uwzględnić fakt, że kreowanie pożądanych postaw (etycznych) znacznie wychodzi poza ramy kilku godzin lekcyjnych, które poświęcone są ściśle etyce. Powinien to być argument w dyskusji ze wszystkimi tymi, którzy mogą postulować o zwiększenie godzin z etyki podczas szkolenia zawodowego podstawowego.

Zwiększenie liczby godzin z nauki o moralności, teoretycznych podstaw etyki wydaje się ustępować praktycznemu wymiarowi etyki zawodowej w służbie w Policji, dyskusji nad dylematami moralnymi na konkretnym stanowisku służbowym lub w konkretnej sytuacji podczas pełnienia służby. Dyskusja nad etycznymi dylematami w służbie powinna być stałym elementem podczas całego szkolenia, pojawiać się być może *ad hoc*, podejmowana na zajęciach, które dotyczą sytuacji moralnie trudnych, nie ograniczać

się zaś wyłącznie do kilku godzin lekcyjnych. Czyni to każdego nauczyciela policyjnego współodpowiedzialnym za dbałość o najwyższe standardy pełnienia służby i kształtowania pożądanych postaw. Taki praktyczny wymiar etyki wydaje się dla policjanta bardziej przydatny aniżeli wymiar teoretyczny.

ILE GODZIN Z ETYKI, JAKI ZAKRES MERYTORYCZNY?

Etyka zawodowa nie jest samodzielną jednostką szkolną, a częścią jednostki zawierającej inne elementy i wynoszącej łącznie 17 godzin lekcyjnych (17 x 45 min). W nazwie tej części uwzględnione zostały, oprócz etyki, także historia Policji, prawa i wolności człowieka, zasada równego traktowania i zakaz dyskryminacji, zasady komunikacji z osobami z niepełnosprawnościami oraz problematyka korupcyjna. Wszystkie wymienione zagadnienia mają związek z etyką policyjną, więc ich zestawienie w ramach jednej jednostki szkolnej jest uzasadnione. Dzięki takiemu zabiegowi można kontynuować niektóre podobne do siebie wątki programowe na różnych zajęciach w ramach tej samej jednostki szkolnej. Pozwala to także przeprowadzić pisemny test wiedzy, który swoim zagadnieniem tematycznym obejmuje skorelowane ze sobą tematy. Etyka zawodowa należy do zagadnień tak multidyscyplinarnych, że można znaleźć uzasadnienie dla takiego połączenia, co zostało omówione poniżej.

Historia Policji – pomaga budować etos zawodowy środowiska mundurowego i jego poczucie wspólnoty. Martyrologia związana także z polskim mundurem policyjnym (udział w obronie kraju podczas II wojny światowej, pamięć o ofiarach zbrodni popełnionych w Kalininie, Katyniu i Charkowie) wzmacnia poczucie tożsamości. Dzisiejsi policjanci i policjantki mogą czuć się spadkobiercami tamtej ofiary. Odwaga i ofiarność to przymioty, które są wpisane w etos zawodowy środowiska policyjnego i wskazane są w jednej z zasad etyki zawodowej.

Prawa i wolności człowieka – mają znaczenie fundamentalne w społeczeństwie, które chce się określać jako demokratyczne i praworządne. Policjant, dysponując ustawowymi narzędziami do ingerencji w niektóre z praw i wolności (zatrzymanie osób i rzeczy, używanie i wykorzystywanie broni palnej oraz środków przymusu bezpośredniego, dokonywanie kontroli osobistej, przeszukania), jest potencjalnym naruszcicielem praw człowieka. Powinien zatem postępować etycznie, tzn. ingerować w prawa człowieka wyłącznie, gdy jest to konieczne, proporcjonalne i określone prawem. Jedną z przedwojennych zasad etyki w środowisku policyjnym brzmi: *Ojczyzna powierzyła Ci broń i oczekuje, że będziesz jej godny*³. Można od niej utworzyć paralelę i rozszerzyć jej znaczenie na wszystkie uprawnienia policjantów i policjantek. Można by zatem rzec: *Ojczyzna powierzyła Ci szczególne uprawnienia i oczekuje, że będziesz ich godny*. Na ludzkie życie można mieć wpływ zarówno sposobem wykonywania ustawowych uprawnień, bronią palną, jak i notatką urzędową. Etyczny policjant ma świadomość ciężaru swoich decyzji, kiedy decyduje o wartościach dla człowieka najwyższych: o życiu, zdrowiu, wolności, bezpieczeństwie. Zestawienie etyki zawodowej

NAUCZANIE ETYKI ZAWODOWEJ W POLICJI

w jednej jednostce szkolnej wraz z prawami i wolnościami człowieka jest adekwatne i sprzyja osiągnięciu celów dydaktycznych poprzez płynną kontynuację niektórych wspólnych wątków w ramach jednej jednostki.

Zasada równego traktowania i zakaz dyskryminacji

– w ramach zajęć w tej części uczestnicy szkolenia zawodowego podstawowego powinni m.in. dowiedzieć się, czym są stereotypy, uprzedzenia, dyskryminacja, ksenofobia, przemoc rasowa, mowa nienawiści, a także przestępstwa z nienawiści. Zasada równego traktowania wyrażona jest w § 6 zasad etyki zawodowej policjanta⁴, wydaje się zatem, że zajęcia w tej części są rozwinięciem tegoż paragrafu. Policjant powinien we wszystkich swoich działaniach zachować bezstronność, bez względu na to, wobec kogo prowadzi czynności. Nie powinny mieć tutaj miejsca działania dyskryminujące ze względu na kolor skóry, pochodzenie narodowe lub etniczne, religię lub bezwyznaniowość, płeć, wiek, sytuację społeczno-ekonomiczną, przekonania polityczne, światopoglądowe, orientację seksualną lub wynikające z jakichkolwiek innych przyczyn. Profesjonalne podejście do wykonywanych obowiązków wymagać będzie odłożenia swoich uprzedzeń i traktowania wszystkich osób, wobec których podejmuje się czynności, w sposób określony w przepisach i bezstronny.

Zasady komunikacji z osobami z niepełnosprawnościami

– mają silny związek z omawianą powyżej zasadą równego traktowania i zakazem dyskryminacji. Komunikacja z osobami z niepełnosprawnościami mogłaby swobodnie zostać włączona do wyżej omawianego zbioru, ale zdecydowano się ją dodatkowo zaakcentować. Osoby z niepełnosprawnością ruchową lub intelektualną należą do grup wrażliwych o szczególnych potrzebach dotyczących traktowania: od indywidualnego podejścia podczas rozmowy, przez sporządzanie dokumentów urzędowych, po transport, stosowanie środków przymusu i umieszczanie w policyjnych pomieszczeniach dla osób zatrzymanych. Wymaga to od policjanta uwzględniania uzasadnionych potrzeb tych osób oraz taktownego i empatycznego traktowania, co koresponduje z policyjnymi zasadami etyki zawodowej. W przypadku grup wrażliwych istotne jest podejście mocno antropocentryczne, w którym to człowiek (pokrzywdzony, obwiniony, zatrzymany, podejrzewany etc.) wraz ze swoimi potrzebami jest w centrum troski formacji zajmujących się zapewnianiem bezpieczeństwa.

Problematyka korupcyjna – problematyka sprzedajności funkcjonariuszy publicznych lub ogólniej – osób pełniących funkcje publiczne – jest istotna z punktu widzenia rzetelności funkcjonowania państwa. Przedmiotem ochrony art. 228 kk⁵ jest prawidłowość sprawowania funkcji przez osoby – w wąskim ujęciu, ale także prawidłowość funkcjonowania instytucji w państwie – w ujęciu szerszym. Nieuchronność kary jest istotnym czynnikiem powstrzymującym osoby przed popełnianiem czynów zabronionych, a przy wysokim wskaźniku korupcji w państwie ta nieuchronność nie jest już tak oczywista i nie spełnia swojej funkcji. Przy zagadnieniu korupcji należy także wspomnieć o wizerunku formacji, który ponosi znaczny uszczerbek wskutek jednostkowych zdarzeń korupcyjnych z udziałem mundurowych. Zdarzenia korupcyjne odbijają się szerokim

echem medialnym, godząc w wizerunek formacji i będąc równocześnie dużym obciążeniem dla zaufania do innych policjantów i policjantek, a co za tym idzie – dla całej instytucji. Nie budzi wątpliwości, że postawy antykorupcyjne są pożądane z etycznego punktu widzenia i powinny być promowane podczas omawiania zasad etyki zawodowej policjanta. Przemawiają za tym argumenty obiektywne – zakaz sprzedajności jest wprost zapisany w zasadach etyki zawodowej policjanta, a nawet został potraktowany rozszerzająco. Policjant nie tylko (co oczywiste) powinien wystrzegać się korupcji, ale powinien także *zwalczać wszelkie jej przejawy*⁶. Połączenie zajęć z etyki zawodowej we wspólnej jednostce szkolnej JS09 jest zatem w pełni uzasadnione.

Nazwa jednostki szkolnej nie koresponduje jednak ze wszystkimi kluczowymi punktami nauczania (KPN), które zostały w programie nauczania wskazane w obrębie tejże jednostki. Nazwa, aby była czytelna, nie może być nadmiernie rozbudowana i pominięcie zagadnienia przestępstw z nienawiści wydaje się zabiegiem zrozumiałym.

Najważniejszy jednak z punktu widzenia niniejszego artykułu jest KPN pod nazwą „etyka zawodowa policjanta”. Został on uzupełniony o 6 podpunktów, które precyzują obszary nauczania w obrębie tego zagadnienia. Należą do nich: kształtowanie i rola etosu zawodowego, prawo a moralność, podstawowe pojęcia z etyki, zasady etyki zawodowej policjanta, odpowiedzialność policjanta za nieetyczne zachowanie, a także rola i znaczenie sygnalistów. Zagadnienia te powinny być przedstawione i omówione przez nauczyciela policyjnego na każdym szkoleniu zawodowym podstawowym, a zatem każdy policjant powinien posiadać wiedzę z zakresu tych sześciu tematów.

Pierwszym z nich jest kształtowanie i rola etosu zawodowego. Po raz pierwszy zatem wprowadzona jest definicja etosu, a także jego rola i proces kształtowania. Kolejnym elementem jest prawo a moralność. Użyty spójnik „a” oznacza, że jest tutaj wskazany rodzaj korelacji pomiędzy prawem a moralnością. W programie zostało to rozwinięte do komplementarności i subsydiarności etyki względem prawa. Trzeci element omawianego KPN-u to podstawowe pojęcia z etyki. Należą do nich w ramach szkolenia zawodowego podstawowego: etyka, etyka zawodowa, deontologia, moralność, wartość, norma moralna, ocena i sankcja moralna. Wprowadzenie podstawowych pojęć jest istotne z punktu widzenia posługiwania się wspólnym znaczeniem pojęciowym. Następny temat to już omówienie wszystkich zasad etyki zawodowej policjanta z elementami ich analizy przeprowadzonej w grupach. Jest to moment, w którym słuchacze powinni zapoznać się z zarządzeniem nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie „Zasad etyki zawodowej policjanta”. Kolejny temat dotyczy odpowiedzialności policjanta za nieetyczne zachowanie i jest on ściśle związany z sankcją moralną. Program nauczania omawianego szkolenia wymienia tutaj trzy rodzaje odpowiedzialności: karną, dyscyplinarną oraz moralną. Ostatnim elementem jest rola i znaczenie sygnalistów. Jest to rozwinięcie ostatniego paragrafu zasad etyki zawodowej policjanta, który właśnie mówi o powinności reagowania w przypadku zachowań nieetycznych.

Tabela 1. Program szkolenia zawodowego podstawowego – jednostka modułowa JM01.

JM01 – Ustalenie okoliczności zdarzeń i zabezpieczenie ich miejsca, historia Policji, prawa człowieka, przeciwdziałanie korupcji oraz współpraca z mediami		
JS09 – Historia Policji, prawa i wolności człowieka, etyka zawodowa policjanta, zasada równego traktowania i zakaz dyskryminacji, zasady komunikacji z osobami z niepełnosprawnościami oraz problematyka korupcyjna		
KLUCZOWE PUNKTY NAUCZANIA	CZAS (w jedn. lekcyjnych)	METODA
1. Policja Państwowa w okresie dwudziestolecia międzywojennego i II wojny światowej. 2. Losy policjantów po wybuchu II wojny światowej. 3. Działalność Milicji Obywatelskiej w latach 1944–89. 4. Najnowsza historia polskiej Policji po 1990 r. 5. Związki zawodowe w Policji.	2	wykład
6. Etyka zawodowa policjanta: a) kształtowanie i rola etosu zawodowego, b) prawo a moralność, c) podstawowe pojęcia z etyki, d) zasady etyki zawodowej policjanta, e) odpowiedzialność policjanta za nieetyczne zachowanie, f) rola i znaczenie sygnalistów.	8	wykład, dyskusja, ćwiczenia
7. Korupcja, istota i rodzaje: a) definicje korupcji, b) formy korupcji, c) rodzaje korupcji. 4. Przyczyny, mechanizmy i symptomy zjawiska korupcji: a) symptomy występowania korupcji, b) obszary korupcji występujące w Policji oraz poza Policją w oparciu o wybrane przykłady, c) skutki popełnienia przestępstwa przez policjanta. 4. Rola przełożonego, Biura Spraw Wewnętrznych Policji oraz wydziałów dw. z korupcją w przeciwdziałaniu przestępczości korupcyjnej. 5. Sposoby postępowania w sytuacjach korupcyjnych. 6. Skutki korupcji w Policji.		
7. Prawa człowieka: a) charakterystyka praw człowieka, b) cele i warunki ograniczenia praw człowieka, c) znaczenie praw człowieka, d) środki ochrony praw człowieka, e) standardy praw człowieka w pracy Policji. 6. Problematyka antydyskryminacyjna: a) podstawowe pojęcia dotyczące dyskryminacji, b) rodzaje dyskryminacji, c) środki przeciwdziałania dyskryminacji. 4. Problematyka przestępczości z nienawiści. 5. Postępowanie Policji wobec przestępstw z nienawiści.	6	wykład, dyskusja, ćwiczenia
6. Test osiągnięć (JS09).	1	pisemny test wiedzy

Źródło: opracowanie własne na podstawie decyzji nr 276 Komendanta Głównego Policji z dnia 25 sierpnia 2023 r. w sprawie programu szkolenia zawodowego podstawowego (Dz. Urz. KGP poz. 81, z późn. zm.).

Powyższy artykuł został opracowany na podstawie fragmentów pracy magisterskiej pt. „Nauczanie etyki zawodowej w szkoleniu policyjnym według założeń programowych” autorstwa Dariusza Rajskiego, napisanej pod kierunkiem nadinsp. w st. spocz. dr Ireny Doroszkiewicz, złożonej w Akademii Policji w Szczecinie w czerwcu 2024 r.

⁶ Zarządzenie nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie „Zasad etyki zawodowej policjanta”.

Summary

Ethics in the Police service

The article discusses the issue of teaching ethics during basic professional training in the Polish Police. The principles of ethics are intended to shape the proper moral attitude of officers, they are like a compass showing the way between good and evil, law and lawlessness. Police ethics is multidisciplinary, so a police teacher should have knowledge of various fields and types of police services. The curriculum covers topics related to the theory of ethics, corruption, mobbing, management, human rights, the use of force and firearms, the principles of hierarchy, social communication and countering discrimination.

Tłumaczenie: Beata Peplowska

¹ Decyzja nr 276 Komendanta Głównego Policji z dnia 25 sierpnia 2023 r. w sprawie programu szkolenia zawodowego podstawowego (Dz. Urz. KGP poz. 81, z późn. zm.).

² Tamże.

³ Etyka zawodowa policjanta w II Rzeczypospolitej Polskiej, <https://opolska.policja.gov.pl/download/81/18111/etykazawodowapolicjantawiiirzeczypospolitejpolskiej.pdf> [dostęp: 20.04.2024 r.].

⁴ Zarządzenie nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie „Zasad etyki zawodowej policjanta” (Dz. Urz. KGP z 2004 r. Nr 1, poz. 3).

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2024 r. poz. 17, z późn. zm.).